

KIRIM'DA İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Burak Çalışkan

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çalışkan, Burak. "Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri", İNSAMER, 07.11.2019.

 Analiz

Ukrayna'da, 2014 yılında gerçekleştirilen Rus askerî müdahalesiyle yaşanan değişim, pek çok farklı süreci beraberinde getirirken, Kırım Yarımadası'nın yerli halkı olan Kırım Türkleri, bu değişimden en fazla etkilenen grup olmuştur. Tarihte kendilerine çok büyük sıkıntılar yaşatan Moskova'nın tekrardan hâkimiyeti altında kalan Kırım Türkleri, bir kez daha zorlu bir süreçle karşı karşıyadır.

Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması ve Helsinki Nihai Senedi, bir ülkenin başka bir ülkeye ait toprağı herhangi bir yolla işgal etmesini yasaklar ve bu eylemi hukuksuz olarak tanımlar. Rusya, Kırım'da gerçekleştirdiğı askerî müdahaleyle bütün bu uluslararası sözleşmelerin aksine hareket ederek Ukrayna devletinin uluslararası arenada tanınmış sınırlarını işgal etmiştir. Uluslararası hukuku açıkça ihlal eden Rusya, 1994 Budapeşte Memorandumu¹ ile garantörü

olduğı Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü de yine kendi garantörlük taahhüdünü çiğneyerek bozmuştur.²

Rusya bu hukuksuz işgali yanı sıra bölgede pek çok insan hakları ihlaline de imza atmaktadır. İşgalin hemen ardından Kırım Tatar Türklerinin siyasi liderlerinin ve kanaat önderlerinin Kırım'a girişleri yasaklanmıştır. Yasaklı kişiler arasında Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu, Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Rıfat Çubarov, eski meclis üyesi Sinaver Kadırov, Kırım medyasında görevli Gayana Yüksel, İsmet Yüksel, Lenur İslam gibi önemli isimler vardır.³ İlerleyen süreçte Kırım Tatar Millî Meclisi başkan yardımcıları olan İlmi Umerov ve Ahmet Çiygöz ise Rus mahkemelerince hapis cezasına çarptırılmıştır; bu kişiler Türkiye'nin girişimleri sonucu Ekim 2017'de serbest bırakılmıştır.

Kırım'da işgali protesto etmek için eylem yapan, Rus politikalarını ve insan hakları

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

ihlallerini eleştiren Kırım Tatar Türkleri ve Ukraynalılar da çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırılmıştır. Bunun yanında Kırım’da faaliyet gösteren neredeyse bütün medya organları yasaklanmıştır. 2014 yılından itibaren Kırım Tatar millî televizyonu olan *ATR* ve millî haber ajansı olarak çalışan *Kırım Haber Ajansı* dâhil 28 medya organı yasaklanmış ve bunlara ait internet sitelerine erişim engellenmiştir; ayrıca onlarca gazete ve dergiye de el konulmuştur.⁴

Kırım Tatar Türklerine ait camiler ve dinî eğitim kurumları, Rus emniyeti tarafından baskına uğramış ve çeşitli dinî kitaplara ve eserlere “Rus kanunlarına aykırılık” iddiası ile el konulmuştur. İlerleyen süreçte sivil toplum örgütleri ve kişilere yönelik de baskınlar yapılmıştır. Moskova “aşırılıkçı” ve “İslami terörizm” suçlamaları ile pek çok Kırım Türkü’nü ev aramaları ile tutuklamış ve dava açarak önemli bir kısmını mahkûm etmiştir. Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği’nin Aralık 2018’de yayımladığı *İşgal Altındaki Kırım’da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu’ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri* Hakkında başlıklı raporda, dinî inançlarını barışçıl bir şekilde yaşayan kişilerin farklı suçlamalarla mahkûm edildiği dile getirilmektedir. Kırım’da din ve vicdan özgürlüğünü hedef alan ihlaller sadece Kırım Türklerine yönelik değil, Hristiyan topluma yönelik olarak da devam etmektedir. Kiev Patrikhanesi’ne bağlı Kırım Ortodoks Hristiyanlarının kilise ve mal varlıklarını hedef alan baskılar da yoğun şekilde sürmektedir.⁵

Rusya Federasyonu Nisan 2016’da Kırım Tatar Millî Meclisi’nin yasaklanmasına ve kapatılmasına yönelik bir karar almıştır. BM Lahey Adalet Divanı, Nisan 2017’de Rusya Federasyonu’na bahse konu yasağın iptal

edilmesi için çağrıda bulunsa da Moskova bu karara uymayacağını ilan etmiştir. Kırım Tatar Millî Meclisi’ne yönelik bu eylem, siyasi hakların kullanılması ve siyasi hakların kısıtlanmasına yönelik bir insan hakkı ihlalidir.⁶

2014 yılından günümüze kadar bazıları cezaevinde olmak üzere 15 Kırım Türkü, Moskova’nın faaliyetleri sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu sayı sadece faili meçhul cinayetleri kapsamaktadır. Bu cinayetler hakkında Rus makamları tarafından herhangi bir soruşturma açılmamıştır. Hayatını kaybedenlerin ortak özellikleri, Rusya karşıtı söylem ve eylemler içinde bulunmalarıdır. Modern uluslararası sistemde Kırım’ı işgal eden Rusya, bölgede yaşam hakkı dâhil sayısız insan hakkı ihlali yapmaktadır.⁷

İşgalle birlikte Rusya karşıtı protestolar düzenleyen Kırım Türkleri ve Ukraynalılar arasından 16 kişi, kimliği belirsiz kişilerce kaçırılmış ve günümüze kadar kendilerinden haber alınamamıştır. Rus makamları bu durum karşısında da herhangi bir soruşturma yoluna gitmemiş ve bunları şahsi meseleler olarak lanse etmeye çalışmıştır. Bunlar arasında Dünya Kırım Tatar Kongresi Sekreter Yardımcısı Ervin İbragimov’un kaçırılması, en dikkat çekici olanıdır.⁸

Kırım’da 2014 yılına kadar Kırım Tatarca eğitim veren millî okul sayısı 14’tür. İşgal sonrası Rus yönetimi bu okulların millî okul olma statüsünü kaldırmıştır. UNESCO (BM Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü) verilerine göre Kırım Tatar dili eğitimi verilen diğer okulların sayısı 2013 yılında 384 iken 2018 yılında bu sayı 133’e gerilemiştir. Aynı şekilde 2013 yılında Kırım Tatar dili eğitimi alan öğrenci sayısı 18.000’in üzerindeyken 2018 yılında 2.000’in

*2014 yılından
günümüze
kadar bazıları
cezaevinde
olmak üzere
15 Kırım
Türkü,
Moskova’nın
faaliyetleri
sonucu
hayatını
kaybetti.*

altına düşmüştür. Benzer şekilde Ukrayna dili eğitimi veren okulların ve buralarda öğrenim gören öğrencilerin sayısında da büyük bir düşüş yaşanmıştır.⁹

Kırım Tatar Türklerinin en önemli eserlerinden olan Bahçesaray'da bulunan Hansaray, 1783 işgalinden sonra da ayakta kalabilen nadir yapılardan biridir. 2014'teki işgale kadar Kırım Tatar Millî Müzesi statüsünde bulunan Hansaray, 2017 yılından sonra Rus yönetimi tarafından "restorasyon" adı altında tadilata maruz kalmış ve yapıda aslına uygun olmayan işlemler gerçekleştirilmiştir. UNESCO Rusya'nın bu tahribatı durdurması için çağrıda bulunup, rapor hazırlayarak konuyu gündeme getirirse de Moskova'dan tatmin edici bir yanıt alınmamıştır.¹⁰

Demografik değişim, Rusya'nın Çarlık döneminden itibaren işgal ettiği bölgelerde uyguladığı temel politikalarından biridir. Rusya, 1783'ten itibaren demografisini altüst ettiği Kırım'da 2014 sonrası dönemde de bu çabalarını yoğunlaştırmıştır. 250 senelik işgal dönemiyle birlikte artık Kırım Yarımadası'nın sadece %13'ünü Kırım Türkleri oluşturmaktadır. Abdülcemil Kırımoglu'nun Ekim 2019'da verdiği rakamlara göre, 2014 sonrası dönemde

30.000'in üzerinde Kırım Türkü, sahip oldukları her şeyi bırakarak Ukrayna ve diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Rus baskıları, korkutma ve yıldırma politikaları ve işten çıkartmalar, göçe sebep olan en temel problemler olarak görülmektedir. 2014-2018 yılları arasında Kırım'da yaşayan Kırım Tatarlarının %10'unun yarımadayı terk ettiği tahmin edilmektedir. Buna karşın Kırım Tatar Millî Meclisi verileri, askerî personel hariç 105.000 Rus vatandaşının Rusya'nın diğer bölgelerinden işgal altındaki Kırım'a yerleştiklerini göstermektedir. Moskova'nın bu yolla Kırım demografisini Ruslar lehine tamamen değiştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen 1783'ten itibaren sürgün hayatı yaşayan Kırım Türklerinin, geçmişte olduğu gibi bugün de Kırım'ın Moskova'nın elinden alınacağına ve anavatanlarına döneceklerine dair umutları hiçbir zaman sönmemiştir. Bundan dolayı Kırım'daki işgali unutmamak, Rusya'nın Kırım'da uyguladığı politikalara karşı hareket etmek, Kırım Türkleri için olduğu kadar Türk-İslam dünyası için de oldukça değerli bir tutumdur.

Sonnotlar

¹ 1994 yılında Sovyetler Birliği'nden Ukrayna'ya miras kalan nükleer silahların imhası için ABD, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Büyük Britanya'nın imzaladığı Budapeşte Memorandumu'nda, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınması karşılığında Ukrayna sahip olduğu nükleer silahlardan vazgeçmiştir. Ancak Kırım'ın ilhaki göstermiştir ki, garantör devletlerden biri olan Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak bir tarafa yine kendisi bu toprak bütünlüğünü ihlal etmektedir. Oysaki hem Ukrayna hem de Kırım anayasaları açık bir şekilde Kırım'ı Ukrayna'nın özerk bir bölgesi olarak tanımlamakta ve bu şekilde bir referandumun düzenlenemeyeceğine işaret etmektedir.

² Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, *İşgal Altındaki Kırım'da İnsan Hakları İhlalleri ve Rusya Federasyonu'ndaki Genel İnsan Hakları İhlalleri Hakkında*, Ankara, Aralık 2018, s. 3-4.

³ Amanda Paul, Marta Zakrzewska, "Occupied Crimea: Europe's Grey Zone", European Policy Center, 2018, s. 2.

⁴ European Parliament Policy Department, "The Situation of National Minorities in Crimea Following its Annexation by Russia", 2016, s. 18.

⁵ *İşgal Altındaki Kırım'da...*, s. 5.

⁶ age., s. 10.

⁷ "The Situation of National...", s. 20.

⁸ Open Society Report, *Human Rights in the Context of Automatic Naturalization in Crimea*, Haziran 2018, s. 17.

⁹ age., s. 44.

¹⁰ *İşgal Altındaki Kırım'da...*, s. 10.